

KEKSALAR HIKMATI VA DINIY QADRIYATLAR SINTEZI: TA'LIM-TARBIYADA GERONTOPEDAGOGIK YONDASHUVNING NAZARIY ASOSLARI

Niyozova Nilufarxon Abdulxamidovna

Namangan davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

h3966688@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada keksalar hikmati va diniy qadriyatlar uyg'unligining ta'lim-tarbiya jarayonidagi nazariy-pedagogik ahamiyati gerontopedagogik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Unda keksa avlod vakillarining hayotiy tajribasi, axloqiy qarashlari, ma'naviy merosi hamda diniy qadriyatlarda mujassam bo'lgan insonparvarlik, mehr-oqibat, sabr-qanoat, halollik, ota-onaga hurmat, avlodlar davomiyligi kabi tamoyillarning yosh avlod tarbiyasidagi o'rni yoritiladi. Maqolada gerontopedagogika faqat keksalar ta'limi yoki ularning ijtimoiy faolligini ta'minlash bilan cheklanmay, balki avlodlararo tarbiyaviy muloqot, ma'naviy meros uzviyligi va qadriyatlar transmissiyasini ta'minlovchi muhim ilmiy-pedagogik yo'nalish sifatida talqin etiladi. Shuningdek, keksalar hikmati va diniy qadriyatlar sintezi asosida yoshlarning axloqiy immunitetini mustahkamlash, ularni ijtimoiy mas'uliyat, oilaparvarlik, vatanparvarlik va sog'lom ma'naviy dunyoqarash ruhida tarbiyalash imkoniyatlari ochib beriladi. Tadqiqotda mazkur yondashuvning nazariy asoslari, tarbiyaviy imkoniyatlari hamda ta'lim tizimiga integratsiya qilish mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslanadi.

Kalit so'zlar: Gerontopedagogika, keksalar hikmati, diniy qadriyatlar, ta'lim-tarbiya, avlodlararo muloqot, ma'naviy meros, axloqiy tarbiya, qadriyatlar sintezi, yoshlar tarbiyasi, milliy qadriyatlar, diniy-ma'rifiy tarbiya, hayotiy tajriba, ma'naviy immunitet, oilaviy tarbiya, pedagogik yondashuv.

Kirish

Bugungi globallashuv, axborot oqimining jadallashuvi va ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi sharoitida ta'lim-tarbiya jarayonining mazmuni ham tubdan yangilanmoqda. Yosh avlodni faqat bilimli va kasbiy jihatdan malakali qilib tarbiyalash yetarli bo'lmay, ularda mustahkam ma'naviy-axloqiy immunitet, ijtimoiy mas'uliyat, milliy o'zlikni anglash, kattalarga hurmat, diniy-ma'rifiy qadriyatlarga ongli munosabat va insoniy fazilatlarni shakllantirish dolzarb vazifaga aylanmoqda. Ayniqsa, yoshlar ongiga turli begona g'oyalar, iste'molchilik kayfiyati, individualizm va ma'naviy befarqlik ta'siri kuchayib borayotgan hozirgi davrda ta'lim-tarbiyada milliy va diniy qadriyatlar, avlodlararo tajriba hamda keksalar hikmatidan samarali foydalanish alohida ilmiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi.

O'zbek xalqining tarixiy taraqqiyotida keksa avlod vakillari - bobo-buvilar, nuroniylar, oqsoqollar, donishmand ustozlar va hayot tajribasiga ega insonlar doimo tarbiyaning muhim subyekti sifatida e'tirof etilgan. Ularning hayotiy tajribasi, pand-nasihatlari, voqelikni chuqur kuzatish asosida shakllangan xulosalari, sabr-qanoat, halollik, mehnatsevarlik, mehr-oqibat, vatanparvarlik, oilaparvarlik va insoniylik haqidagi qarashlari yosh avlod uchun muhim ma'naviy maktab vazifasini bajargan. Xalq pedagogikasida "Keksaning so'zi - aqlning ko'zi", "Qari bilganni pari bilmas", "Kattaga hurmat - kichikka izzat" kabi hikmatli qarashlar bejiz shakllanmagan. Bu iboralar xalq tafakkurida keksa avlod tajribasining nafaqat maishiy, balki tarbiyaviy, axloqiy va ijtimoiy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.[1]

Diniy qadriyatlar esa keksalar hikmatining ma'naviy-axloqiy asoslarini yanada mustahkamlaydi. Islom ta'limotida ota-onaga ehtirom, kattalarni hurmat qilish, ilmga intilish, halol mehnat, sabr, shukr, mehr-oqibat, adolat, kamtarlik va inson sha'nini ulug'lash kabi tamoyillar markaziy o'rin tutadi. Qur'oni karimda ota-onaga yaxshilik qilish, ularga hurmat bilan munosabatda bo'lish, insonlar o'rtasida adolat va ezgulikni qaror toptirish g'oyalari keng yoritilgan. Hadis manbalarida ham kattalarga hurmat, kichiklarga mehr, ilm egalarini ulug'lash va odob-axloq masalalari alohida ta'kidlanadi. Shu bois diniy

qadriyatlar va keksalar hikmati sintezi yosh avlod tarbiyasida kuchli ma'naviy-pedagogik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Mazkur mavzuning ilmiy dolzarbligi shundaki, zamonaviy pedagogika ko'proq innovatsion texnologiyalar, kompetensiyaviy yondashuv, raqamli ta'lim va shaxsga yo'naltirilgan metodlar bilan boyib borayotgan bir paytda, tarbiyaning an'anaviy, qadriyatli va avlodlararo tajribaga asoslangan mexanizmlarini ham nazariy jihatdan qayta anglash zarurati kuchaymoqda. Chunki ta'lim jarayonida ilg'or texnologiyalar muhim bo'lsa-da, inson shaxsini ma'naviy yetuklikka olib boruvchi asosiy omillardan biri hayotiy tajriba, axloqiy namuna va qadriyatlar davomiyligidir. Aynan shu nuqtada gerontopedagogik yondashuv alohida ahamiyatga ega bo'ladi.

Gerontopedagogika keng ma'noda keksa avlod vakillarining ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni, ularning ijtimoiy faolligi, hayotiy tajribasidan pedagogik maqsadlarda foydalanish hamda avlodlararo muloqotni tashkil etish masalalarini o'rganadigan ilmiy yo'nalish sifatida talqin etiladi. Ushbu yondashuvda keksalar faqat g'amxo'rlikka muhtoj ijtimoiy qatlam sifatida emas, balki ma'naviy tajriba, axloqiy namuna, ijtimoiy xotira va tarbiyaviy resurs egasi sifatida qaraladi. Bu esa ta'lim-tarbiya jarayonida keksa avlod vakillarining imkoniyatlarini yangicha metodologik asosda baholashni taqozo etadi.[2]

Keksalar hikmati va diniy qadriyatlar sintezi ta'lim-tarbiyada bir necha muhim vazifani bajaradi. Birinchidan, u yosh avlodda axloqiy mezonlarni shakllantiradi. Ikkinchidan, avlodlar o'rtasidagi ma'naviy uzviylikni mustahkamlaydi. Uchinchidan, milliy va diniy qadriyatlarga nisbatan ongli, hurmatli va tanqidiy-madaniy munosabatni rivojlantiradi. To'rtinchidan, tarbiya jarayonini faqat nazariy tushuntirishdan amaliy hayotiy misollar, shaxsiy namuna va tarixiy xotira asosida tashkil etishga imkon beradi. Beshinchidan, keksa avlod vakillarining jamiyatdagi ijtimoiy faolligini oshirib, ularning hayotiy tajribasini yoshlar kamolotiga yo'naltiradi.

Shu bilan birga, mazkur masalaga biryozlama yondashish to'g'ri emas. Keksalar hikmati va diniy qadriyatlardan foydalanish zamonaviy ilmiy-pedagogik talablar, dunyoviy ta'lim tamoyillari, yoshlarning psixologik xususiyatlari va jamiyat taraqqiyoti ehtiyojlari

bilan uyg'unlashtirilishi zarur. Ya'ni gerontopedagogik yondashuv an'anani mutlaq takrorlash emas, balki uni zamonaviy tarbiya ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish, keksalar tajribasidagi tarbiyaviy jihatlarni ilmiy asosda tanlash va ta'lim jarayoniga metodik jihatdan to'g'ri integratsiya qilishni nazarda tutadi.

Mazkur maqolaning maqsadi - keksalar hikmati va diniy qadriyatlar sintezining ta'lim-tarbiya jarayonidagi nazariy asoslarini gerontopedagogik yondashuv nuqtayi nazaridan tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsaddan kelib chiqib, maqolada keksalar hikmatining pedagogik mohiyati, diniy qadriyatlarning tarbiyaviy funksiyalari, gerontopedagogik yondashuvning nazariy-metodologik asoslari hamda ushbu omillarni ta'lim-tarbiya tizimiga integratsiya qilish imkoniyatlari yoritiladi.

Demak, keksalar hikmati va diniy qadriyatlar sintezi ta'lim-tarbiyada faqat an'anaviy pand-nasihat shakli emas, balki yosh avlodni ma'naviy yetuk, axloqiy barqaror, ijtimoiy mas'uliyatli va milliy qadriyatlarga sodiq shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim ilmiy-pedagogik resursdir. Shu jihatdan, mazkur mavzuni gerontopedagogik yondashuv asosida tadqiq etish zamonaviy pedagogika fanining dolzarb nazariy va amaliy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism.

Jamiyat taraqqiyoti va ma'naviy barqarorligi ko'p jihatdan avlodlar o'rtasidagi uzviylik, xususan, katta avlod vakillarining hayotiy tajribasi va diniy qarashlaridan qay darajada samarali foydalanilishiga bog'liq. Gerontopedagogika - keksalar tajribasini yosh avlod tarbiyasiga yo'naltirishni o'rganuvchi ilmiy-pedagogik yo'nalish sifatida - bugungi globallashuv sharoitida yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy jamiyatda axborot oqimining keskin ortishi, madaniy transformatsiyalar va ijtimoiy institutlarning o'zgarishi yosh avlodning qadriyatlar tizimiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, barqaror axloqiy-me'yoriy asoslarni shakllantirishda tarixiy tajriba va diniy qadriyatlarga tayangan holda gerontopedagogik yondashuvni rivojlantirish muhim ilmiy-amaliy vazifadir.[3]

Tarixiy va sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, avlodlararo uzviylik (intergenerational continuity) jamiyatning ijtimoiy kapitalini mustahkamlovchi asosiy omillardan biridir. Keksalar tomonidan uzatiladigan bilim, qadriyat va hayotiy tajriba yoshlarning ijtimoiylashuvi, axloqiy qaror qabul qilishi va shaxsiy identitetining shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ayniqsa, diniy e'tiqodga asoslangan qadriyatlar tizimi inson ongida chuqur ildiz otib, uzoq muddatli xulq-atvor me'yorlarini belgilaydi. Shu nuqtai nazardan, gerontopedagogika faqat pedagogik emas, balki sotsiologik, psixologik va madaniy fenomen sifatida ham qaralishi lozim.

Sharq falsafasining yirik namoyandasi Konfutsiy ta'limotida keksalarga hurmat va ehtirom (syao) ijtimoiy uyg'unlikning asosi sifatida talqin qilinadi. Uning Lunyuy asarida farzandlik burchi, ota-onaga sadoqat, sabr-toqat va odob me'yorlariga rioya qilish kabi g'oyalar tizimli ravishda bayon etilgan. Konfutsiy axloqiy tarbiyani davlat boshqaruvi bilan bog'lab, shaxsiy fazilatlar jamiyat barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini asoslab beradi. Bu yondashuv bugungi kunda "axloqiy liderlik" (ethical leadership) konsepsiyasi bilan hamohangdir.

Konfutsiy tomonidan ilgari surilgan Ren, Yi, Li, Zhi va Xin tamoyillari zamonaviy ta'lim tizimida kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi. Xususan, Ren - empatiya va insonparvarlikni, Yi - ijtimoiy mas'uliyatni, Li - ijtimoiy me'yorlarga rioya qilishni, Zhi - bilimga intilishni, Xin esa ishonch va halollikni ifodalaydi. Bu tamoyillar asosida tashkil etilgan tarbiya modeli o'quvchilarda kompleks rivojlanishni ta'minlaydi.[4]

Gerontopedagogik yondashuvning ilmiy asoslari Ijtimoiy o'rganish nazariyasi orqali izohlanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, insonlar xulq-atvori kuzatish va taqlid orqali shakllanadi. Keksalar esa ijtimoiy "rol modeli" sifatida yoshlar ongiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Ularning diniy e'tiqodi, sabr-toqati, hayotiy qarorlar qabul qilishdagi donoligi o'quvchilar uchun real namuna vazifasini bajaradi.

Bundan tashqari, Madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasi ham gerontopedagogik yondashuvni chuqur ilmiy asoslaydi. Ushbu nazariyaga ko'ra, bilim va qadriyatlar ijtimoiy muhit orqali uzatiladi va rivojlanadi. Keksalar bu jarayonda "madaniy vositachi" sifatida

faol ishtirok etadi. Ular yoshlarga nafaqat bilim, balki ma'naviy qadriyatlar, diniy e'tiqod va ijtimoiy tajribani ham yetkazadi. Bu esa shaxsning "yaqin rivojlanish zonasi"ni kengaytiradi.

Qadimgi manbalar, xususan Avestoda ham keksalarning tarbiyadagi o'rni alohida ta'kidlangan. Unda jamiyatning barqarorligi oila institutiga bog'liq ekani, oila esa katta avlod tajribasi asosida boshqarilishi qayd etilgan. Zardushtiylikda yoshlarni tarbiyalash diniy, axloqiy va ijtimoiy me'yorlarning uyg'unligiga asoslangan bo'lib, bu zamonaviy integrativ pedagogika bilan mushtarakdir.

Gerontopedagogik yondashuvni yanada chuqurroq tushunishda Aksialogik yondashuv muhim o'rin tutadi. Ushbu yondashuvga ko'ra, ta'lim jarayoni faqat bilim berish emas, balki qadriyatlarni shakllantirishga ham xizmat qilishi kerak. Keksalar esa qadriyatlarning asosiy tashuvchisi bo'lib, ular orqali yosh avlodga milliy va diniy qadriyatlar yetkaziladi.[5]

Shuningdek, Narrativ pedagogika ham gerontopedagogik yondashuv bilan chambarchas bog'liq. Keksalarning hayotiy hikoyalari, boshdan kechirgan voqealari va nasihatlari o'quvchilarda kuchli emotsional ta'sir uyg'otadi. Neyropsixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, emotsional jihatdan boy ma'lumotlar inson xotirasida uzoq muddat saqlanadi va xulq-atvoriga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy gerontologik tadqiqotlar ham keksalar va yoshlar o'rtasidagi o'zaro aloqaning ikki tomonlama foydali ekanligini tasdiqlaydi. Bu jarayon Faol qarish konsepsiyasi doirasida qaraladi. Unga ko'ra, keksalarning ijtimoiy faolligi ularning psixologik farovonligini oshiradi, yoshlar esa tajriba va qadriyatlarni o'zlashtiradi.[6]

Amaliy jihatdan gerontopedagogik yondashuvni ta'lim tizimiga integratsiya qilish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi mumkin:

- maktab va oliy ta'lim muassasalarida "ustoz-shogird" an'analarini rivojlantirish;
- nuroniylar ishtirokida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar tashkil etish;
- o'quv dasturlariga milliy va diniy qadriyatlarni integratsiya qilish;
- oilaviy tarbiya va maktab hamkorligini kuchaytirish;

- raqamli texnologiyalar orqali keksalar tajribasini ommalashtirish (video darslar, podkastlar, arxiv materiallar).

Bundan tashqari, gerontopedagogik yondashuvni rivojlantirishda Kompetensiyaviy yondashuv, Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim va Hayot davomida ta'lim konsepsiyalari bilan integratsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Bu esa ta'lim jarayonining uzluksizligini ta'minlab, har bir shaxsning butun hayoti davomida rivojlanishiga imkon yaratadi.[7],[8]

Xulosa qilib aytganda, gerontopedagogik yondashuv asosida katta avlodning diniy qarashlarini ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etish ko'p qirrali ilmiy asosga ega bo'lib, u pedagogika, psixologiya, sotsiologiya va madaniyatshunoslik fanlari kesishmasida shakllangan kompleks yondashuvdir. Ushbu model yosh avlodda nafaqat bilim va ko'nikmalarni, balki yuksak axloqiy fazilatlar, mustahkam e'tiqod, ijtimoiy mas'uliyat va milliy o'zlikni shakllantirishga xizmat qiladi. Natijada jamiyatda barqaror rivojlanish, ma'naviy uyg'unlik va avlodlar o'rtasidagi uzviylik ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Imom al-Buxoriy. **Al-jome' as-sahih**. Odob va ota-onaga hurmatga oid hadislar.
2. Abdulla Avloniy. **Turkiy guliston yoxud axloq**. -Toshkent: O'qituvchi, 1992.
3. Munavvarqori Abdurashidxonov. **Tanlangan asarlar**. -Toshkent: Ma'naviyat, 2003.
4. Мудрик А.В. **Социальная педагогика**. -Москва: Академия, 2005.
5. Бим-Бад Б.М. **Педагогический энциклопедический словарь**. - Москва, 2002.
6. Knowles M.S. **The Adult Learner: A Neglected Species**. - Houston: Gulf Publishing, 1973.
7. Erikson E.H. **Childhood and Society**. - New York: Norton, 1950.